

Bakgrunnsstoff når ein skal orientera langs kulturstien
Marit Synnøve Vea

MOT FERKINGSTAD.

Vestsia og huldrane

Huldra likte seg godt på vestsida av Karmøy, og det finnест utallege historier om huldrer i distriktet. Segna fortel at då Gud hadde skapt Adam og Eva, kom han etter ei tid på vitjing og ville sjå ungane deira. Adam og Eva skjemdes fordi dei hadde fått så mange barn, og gøynde vekk nokre av barna. Desse barna som Gud ikkje fekk sjå, blei forfedrane til det underjordiske huldrefolket.

Huldrejentene var svært vakre og gjekk ofte kledd i raud stakk med små bjøller festa til kleda. Det einaste som skilde dei frå andre jenter var den lange kuhalen.

Huldrefolket kunne fangast med stål. Om ein vanleg mann gifte seg med ei huldrejente, noko som hende av og til, fall hulrehalen av framføre alteret. Dei som gifte seg med huldrer, ville få både rikdom og lukke. Huldrefolket løna folk som hjelpte dei, men ulukka kunne råka om ein var uvillig til å hjelpa.

Liknes (av Leiknes – der folk leika seg)

Sævrina møter huldra

Segna fortel at hu Sævrina som var frå Tjøsvoll, blei gift til Stava. Då ho hadde fått fyrste sonen, ville ho etter ei tid syne han fram for slektingane sine. På veg til Tjøsvoll, ved Liknes, møtte ho ei ukjend kvinne med raud stakk som snakka til henne. Folk sa at den raudkledde visstnok hadde bedt Sævrina om hjelp. Men Sævrina ville ikkje ha noko med dei underjordiske å gjera, og rista difor berre på hovudet. Ikkje mange metrane etter blei gutungen brått sjuk. Sævrina måtte snu. Og dagen etter var guten død. Det var straffa fordi ho ikkje ville hjelpe huldrefolket.

Mette og bergkongen

Mette var ei vakker, ung kone frå Sletta. Ein gong møtte ho to huldrekarar ved Stølsbakken. Begge ville truga ha med inn i berget, og dei truga henne til å velgja ein av dei. Mette valte han som var spelemann og bergkonge. Ved hjelp av list klarte ho likevel å koma seg heim. Sidan hørde ein ofte vakker felelåt som mana til både latter og gråt. Det var bergkongen som ferista lokka Mette med seg inn i berget att.

Det heiter seg at på Ferkingstad hadde huldra same funksjon som fjøsnissen hadde andre stader. Mellom anna flytta huldrane kvart år frå Himmelsberg til Fiskaberget. Derfor måtte omnskroken vera rein når huldra sette seg ned for å kvila. (Du kan lesa om fleire hulrehistorier i «Soger og segner frå Karmøy» av Johanne Ferkingstad)

Lisabet Stava dømt for hekseri

På vestsida av Karmøy var det både huldrefolket og spøkelsene. Ikkje rart at overtrua var stor. Dette fekk ho Lisbeth Stava merka.

Lisabet Stava var ikkje heilt som andre folk. Nokon sa at ho var et rivjern og ei fæl trollkjerring. andre meinte at Lisabet berre var flinkare og meir føre seg enn andre

kvinnfolk. Ein skjærtorsdag skulle Elisabeth fara til Falneskyrkja. På vegen tok ho med seg ei høybør som ho ville gi til Njell Dale. Men då ho kom fram, var det ikkje folk heime, så ho la høyet frå seg i løa. Njell ville ikkje ha høyet hennar Elisabeth, men Marit Tjøstheim bad om å få det. Det gjekk ikkje betre enn at kua hennar Marit døde, og nå meinte folk det var Elisabeth som hadde forheksa høyet.

Elisabeth var gift med Olav. Han skyldte pengar til ein rike kar som hette John Henriksen Sinklar som budde på Stangeland. Sinklar nytta nå høvet til å skulda Elisabeth inn for Storasundtinget for hekseri. På tinget nekta Elisabeth for at ho hadde drive med trolldom: Hu sette sin lit te Gud, sa hu. Men om styresmaktene skulle dømma henne, håpa ho dei ville gi henne ein milde død.

Styresmaktene dømte Elisabeth til halshogging.

På Stava byrjar Molin.

Ned mot Ferkingstad hamn

Kong Ferking

Ferkingstad har fått namn etter kong Ferking. Namnet Ferking/Farking er truleg avleia av norrønt «farhegn» som betyr "farande herre" eller "farande kjøpmann". I ein versjon av segna bli «kongen» kalla for «Kverking».

Segna fortel at kong Ferking var ein mektig sjøkonge som budde på Ferkingstad. Han for stadig i viking og kom heim med store skattar. Den finaste skatten var dronningperlene som dronninga bar på festane i gildesalen der 600 mann kunne dansa til ære for gullkalven. Der finnест visstnok ennå folk som veit kor gullkalven er nedgroven, og fleire har prøvd å finna han utan resultat.

Segna fortel også at kong Ferking låg i strid med kong Augvald på Avaldsnes. I det siste slaget på Stavasletta blei kong Augvald drepen, og døtrene hans hoppa i Stolsåna og drukna. Den dag i dag kan ein sjå to bautasteinar som er reiste over gravene deira. Bautasteinane blir kalla **Skjoldmøyane**.

Vi veit ikkje kor mykje av segnmaterialet omkring kong Ferking som er sanning og kor mykje som er oppdikta. Sannsynlegvis er det fleire kongar samla i denne eine personen. Men vi veit at det er gjort svært rike fortidsfunn i dette området. (Sjå Segna om kong Augvald og kong Ferking)

I 1835 vitja Biskop Neumann staden. Han fann då rester av store bygningar kalla "**Kongsborgen**". Biskop Neumann hadde med seg ein teiknar som teikna skisser av bygningsrestene, og desse viser eit anlegg ein ikkje finn maken til andre stader. (Det kan sjå ut som desse hustuftene er frå folkevandringstid, dvs. 600 e.Kr., men ein har ikkje gjort skikkelige arkeologiske undersøkingar.)

Når det er tørre somrar, kan vi ennå sjå striper av gult gras på denne sletta. Dette viser at det framleis er rester etter Kongsborgen under jorda.

Der var og mange gravhaugar og steinsettingar i området. Segna fortel at ein kar som for et par hundre år sidan røva ein av desse gravhaugane, straks blei både blind og gal.

Den gamle kyrkjegarden på Ferkingstad

Den gamle kyrkjegarden på Ferkingstad er svært gammal, kan hende ein av dei eldste i landet. Den runde forma i austre enden tyder på at den kan vera frå 1100-talet. Runde kyrkjegardar tyder også på keltisk påverknad. Me trur difor at kristendomen kan ha kome hit frå dei britiske øyane.

I 1853 blei den siste kyrkja som stod her riven, og ny kyrkje blei bygd på Kvilhaug. Kyrkjegarden var likevel i bruk fram til 1920-åra.

Bautasteinen som nå står inne på kyrkjegarden stod opphavleg utanfor kyrkjegarden. Den blei truleg reist som minne over ein sjøkonge frå førkristen tid, men blei av dei kristne nytta som gapestokk heilt fram til 1800-talet.

Fleire fine funn tyder på at det like utanfor kyrkjegardsmuren har vore eit flatmarksgravfelt frå tidleg vikingtid.

Eit særmerke ved denne mellomalderkyrkjegarden er at folk har nytta rullesteinar frå havet som gravstøtter, men ein må leita godt ned i det høge graset før ein kan finna steinane som har halvveis utviska årstal og namn.

Berre to rustne jarnkors har fått plass på kyrkjegarden. Her kviler "Store Nils" og kona Berta Marie. "Store Nils" blei også kalla "Stavakongen" fordi han var sterk og strid og hadde mykje pengar. Det heiter seg at "Store Nils" ein gong tok sjølvaste Gjest Bårdsen med frå Bergen for å redda han unna lensmannen. Men lensmannsfolka fekk teften av dei og kom farande til Stava. "Store Nils" rodde då Gjest over til Bokn. Som takk for hjelpe fekk han behalda kista med tjuvgod.

Det er mange historier om folk som ligg gravlagt på denne kyrkjegarden.

Ein gong forliste ei spansk skute utanfor Ferkingstad, og bølgjene bar ein ung adelsmann til Stavastranda. Sidan han var av fin ætt, gravla bygdefolket adelsmannen i ei eikekiste, og slikt var ikkje alle tid del. Mange har seinare sett eit blått lys brenna over staden der den framande sjømannen er gravlagt.

Til gravsteinar på Ferkingstad gamle kyrkjegard er det brukt runde, havslipte steinar, men desse ligg halvveis göymde under graset

Båtnausta på Hop

På sletta der ein fann "kongsborgen" går det ein hellelagt sti ned til Hop. Hop var i eldgammal tid ei trygg hamn som verna dei flatbotna skipa mot storhavet utafor. I dag kan det vera vanskeleg å tru at dette vesle tjernet har vore ei god hamn, men ein må hugsa på at havet stod 1 ½ meter høgare i vikingtida. Ved Hop ligg dei kjende båtnausta frå yngre romartid (ca300 e.Kr.) Ei datering indikerer at dei også ble nytta i folkevandringstida.. Av storleiken på båtnausta kan vi sjå at skipa har vore ca. 30 meter lange, og at ein måtte ha minst 40 mann til å ro dei.

I tidleg vikingtid var Ferkingstad truleg ein kontrollstasjon for høvdingar allierte med kongane på Avaldsnes. Når nokre skip på godværsdager prøvde å lura seg under skattlegginga i Karmsundet ved å seila på vestsida av øya, låg skipa klare på her på Ferkingstad, slik at dei kunne huka skattesnytarane.

Biskop Neumann var svært fasinert over Ferkingstad. Han skriv m.a. at sjølv om folka her er svært fattige fiskarar og bønder, så hadde dei på 1800-talet framleis namnet Jarl knytta til førenamnet sitt. Dette skal vera ein arv frå vikingtida då det budde storfolk på Ferkingstad.

Ferkingstad var den første turistplassen på Karmøy, jmf. utleige i sjøhusa.

Molin

Det finns få plasser i Norge som har hatt så mykje pendling til Amerika som nettopp Ferkingstad. Då sildefisket slo feil i slutten av 50-åra, drog storparten av dei mannlege innbyggjarane over til Amerika. Dei blei pendlarar. Folk seier at når ein kjørte forbi vestsida rundt juletider, var det som å kjøra inn i eit stort glitrande tivoli, med blinkande fargerike amerikanske julelys alle stader. Folk hadde amerikanske bilar, amerikanske klede og amerikanske møbler inne i husa.

Molin.(Når ein kjører frå Ferkingstad eller kjem til Ferkingstadkyrkja på veg sørover)

Det området som me nå er i, blir kalla Molin og folk som bur her blir kalla molinarar. Molin strekkjer seg frå Stava til et lite stykke forbi Ferkingstad kyrkje. (Hemnes) Rundt 1900 reiste svært mange frå Sør- og Vest Karmøy til Amerika. Det seiest at der knapt var ungdommar igjen i Ferkingstad og Falnes sokn fordi alle var reist over havet. Svært mange frå dette distriktet reiste til byen Molin i Midt-Vesten. I dei harde 30-åra kom mange tilbake og hadde då med seg nokre store svarte hattar som blei kalla "molinerhattar". Etter dette har folk her blitt kalla molinarar.

Langåker Det er gjort fleire fornfunn på Langåker. M.a. eit smørstykke som var lagt ned som offer i ei myr. Dette var frå århundra før Kristi fødsel. (Keltisk jarnalder)

Under napoleonskrigane (særleg frå 1805 til 1809), seiest det at folk her var så fattige at dei brukte usalta fisk til brød og la salt fisk oppå til pålegg. Av og til låg engelskmennene utafor med skipa slik at det var uråd å koma ut på sjøen. Det var uår, og folk hadde ikkje mat heime, likevel gjekk dei heim frå åkrane når det var matpause slik at naboane skulle tru dei hadde noko å eta.

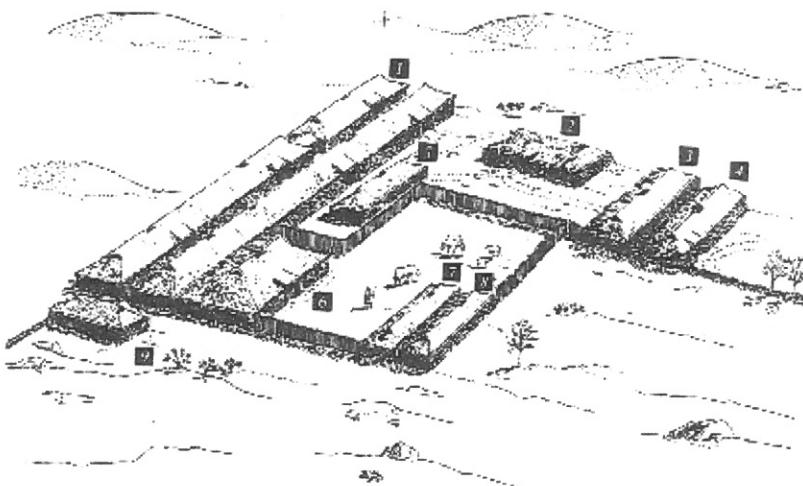
Kong Ferking/Farking (Nettsider Avaldsnes)

Av Marit S. Vea

Navnet Ferking/Farking er sannsynligvis avledet av tilnavnet eller tittelen «Farthegn» som betyr "farende herre" eller "farende kjøpmann". I en versjon av sagnet kalles kongen for «Kverking». Vi velger her å bruke navnet «Farking» som folk flest er fortrolige med i dag.

På Ferkingstad var det fram til århundreskiftet arkeologiske spor av store bygningsrester kalt "Kongsborgen". Bygningsrestene ble datert til folkevandringstid (ca. 400 - 550 e. Kr). Biskop Neumann skrev i 1837 at disse bygningsrestene overgår alt annet "hvad Tiden har levnet os af Hedenolds Kraft og herlighet".

Sagnet forteller at kongsborgen ble svidd av på 600-tallet. Senere reiste sønnen Fartegn gård på stedet og fikk navnet sitt knyttet til det. Sagnet opererer dermed med to personer: Farking og Fartegn, far og sønn. Vi må tro at dette egentlig er samme navn. Navnet på "Kongsborgens" byggherre og Augvalds motstander ble i tidens løp prisliggitt glemselet. Kanskje var dette navnet opprinnelig Varin eller Hekling slik vi hører om i de historiske kildene. Her vil vi likevel følge sagnet og kalte Augvalds banemann for Farking.

Da J. Neumann besøkte Ferkingstad, ble det tegnet en grunnkisse av tuftene på Hedlabakkane". Etter grunnkissen ble dette forslaget til rekonstruksjon laget. Samlet areal for bosted 3.300 kvm. 1. Gildesaler ca. 60m lange, 2. stabbur, 3. badstu, 4. fjøs/love, 5 ildhus, 6 frustove, 7. jomfrubur, 8. jomfrubur, 9. talestove.

Sagnet om kong Augvald og kong Ferking

Kong Augvald var son til Rognvald, son til Rugalf, son til Gard Agde som igjen var son til Nor som kom fra Gotland. Kong Augvald hadde fått først av hovudsetet sitt på Roga i Jøsursheid mellom Rogaland og Telemark. Han var då berre konge over eit område som strakte seg frå Jøsurfjord i Hjelmeland til Brunkeberg og Fyresdal. Gjennom vellukka sjøslag klarte han å leggja under seg holmrygene sitt land, fordrev dei tidlegare herskarane her, og slo seg ned på den best eagna staden på øya Kornt. Denne staden - Augvaldsnes- har sidan hatt namn etter kong Augvald.

Ein gong Augvald var på jakt med hirda si, fødde dronninga hans ein son som blei kalla Jøsur. Denne Jøsur blei fostra opp hjå Gunnvald Stordajarl.

Kong Augvald var ein stridhuga kar som jamt for i viking til framande land og vann seg rikdom og ære. Han hadde ei heilag ku som han blota til. Denne kua tok Augvald med seg kvar han énn fór. Nokon seier kua heitte Audhumla og hadde ein gullklave rundt halsen.

Augvald meinte at kua gav han siger, og mjølka hennar gav livskraft og styrke. Kong Augvald hadde fleire døtre. To av desse døtrene var skjoldmøyar som kjempa saman med far sin i alle slag.

Farking heitte ein sjøkonge som budde på vestsida av Karmøy. Nokon seier at Farking ikkje var det opphavelege namnet hans, men eit tilnamn sjøkongen fekk fordi han så ofte drog i viking. Farking hadde store hus bygd av stein. Desse blei seinare kalla Kongsborga. I nærleiken av kongsgarden skal det ha vore ein sværande stor hall eller eit hov som var så stor at 500 mann kunne dansa der inne til ære for gullkalven - guddommen hans Farking.

Kong Farking bygde store båtnaust, men det største av nausta nede på Hop blei bygd av son hans. Farking hadde mykje folk og trond mykje korn, derfor passa han opp skuter som kom frå Jæren med korn og tok kornet frå dei. Farking var ein djerv og modig kar som alltid gjekk sigrande ut av strid. Han for mykje i viking og brakte herfang med seg heim. Vakrast av alle skattane var dronningperlene som dronninga bar på festane i gildesalane. Desse perlene hadde Farking hatt med seg frå utlandet.

Før Kong Augvald og kong Farking blei fiender, var Augvald i blotingsgilde på Farkingstad. Det var midtvintersblot og Augvald hadde ein del folk og to døtrer med seg. Brått kom det til uvenskap mellom dei to kongane. Augvald braut opp og reiste heim med huskarane sine, men døtrene blei igjen som fangar på Farkingstad. Sidan låg dei to kongane støtt i ufred med kvarandre.

Segna seier ingenting om Farking hadde ráderett over heile Karmøy før Augvald kom. Vi veit heller ikkje om blotingsgildet skjedde før eller etter at Augvald tok Augvaldsnes. Derimot seier segna at Farking ikkje kunne tola at Augvald hadde kome og sett seg til å Karmøy. Farking drog derfor avstad med hæren sin og kom så langt nord som til Skeie. Der blei han møtt av kong Augvald og hæren hans. Det fall mykje folk på begge sider, men ingen kunne reknast som sigerherre.

Siste og største slaget mellom dei to kongane stod på det som nå blir kalla Stavaslettene. På den eldgamle vegen som gjekk langs med stranda var det to skard eit stykke frå kvarandre. Farking og folka hans meinte at mellom skarda - i skåre - måtte vera den beste staden å ta Augvald. Ved vegen var det også sandstrand og kvikksand. Farking og folka hans låg her og venta til Augvald kom.

Augvald hadde som vanleg med seg den heilage kua si. Han hadde også med seg dei to døtrene som var skjoldmøyar. Både Augvald og den heilage kua hans fall her i skåret på Stavaslettene. Då skjoldmøyane såg dette, sette dei i ville skrik, hoppa i ei elv og drukna. Sidan blei skjoldmøyane gravlagde på Stavasletta og steinar blei reiste over gravene deira . Ennå i dag blir desse steinane kalla "Skjoldmøyane"

SKJOLDMØYANE og slaget på Stavasletta

Ein gong på 600-talet skal kong Farking (GN «*Farthegn*») ha budd på Ferkingstad. Han låg i strid med kong Augvald frå Avaldsnes om kven som skulle ha herredømmet over Karmøy. Det siste slaget mellom dei to kongane stod på Stavasletta. Det var eit hardt slag med stort mannefall, og kong Augvald fekk banesår.

Kong Augvald hadde fleire døtre. To av dei kjempa saman med faren som skjoldmøyar. Då faren fall, sette dei i høge skrik og sprang ut i elva Stolsåna og drukna. Dei blei gravlagde på Stava og steinar blei reiste over gravene. Desse Steinane blir kalla Skjoldmøyane. Dei to steinane (0,75 m og 1,25 m høge) var opprinnelig del av ei trekanta steinsetting.

Då biskop J. Neumann vitja Ferkingstad i 1838, låg det rester etter eit større gravfelt på Stava. Den fyrste av gravhaugane blei plyndra ca 1680, og Neumann skriv at gravrøvaren kom ille frå ugjerninga: "thi han blev paa een gang lame og afsindig".

THE FEMALE WARRIORS Or "the shieldmaidens"

During part of the 7th century King Farking (ON *Farthegn*) lived at Ferkingstad. He was fighting King Augvald from Avaldsnes over the sovereignty of Karmøy. The last battle between the two kings was fought here at Stavasletta. It was a fierce battle with a great loss of men, and King Augvald was fatally wounded.

King Augvald had several daughters. Two of them were female warriors or "shieldmaidens". When they saw their father was killed, they screamed, leaped into a river and drowned. They were buried here at Stava, and stones were erected on their graves. These stones are called the "shieldmaidens". The two stones (0,75 m and 1,25 m in height) were once part of a triangular cluster of stones.

When Bishop J. Neumann visited Ferkingstad in 1838, he found remains of a large burial site at Stava. The first of these mounds was robbed in 1680, and Neumann wrote that the thief was punished by destiny as he turned lame and mad because of his mischief.